

of Moscow Tsar Alexei Mikhailovich and its implications for Ukraine. The presentation of the actual essence of the reforms of Moscow authorities in Ukraine in the middle of the XVII century, namely the introduction of the "euphony with signs", requires extensive coverage, especially during the latent aggression of present-day Russia against Ukraine in the East.

The purpose of this study is to identify the main shortcomings of the latest research by the latest researchers about the circulation of coins during the monetary reform of Moscow Tsar Alexei Mikhailovich and the proposed ways to correct them. The article uses general historical methods.

Results. The region with the highest concentration of the finds of "Efimok with signs" was established. Also the assumption about the potential probability of revealing the fake "Efimok with signs" as part of the treasures or the use of counterfeit stamps in Western European thalers to increase them to the "Efimok with signs" forced exchange rate nominal price is given.

Originality. The argumentation about the absence of a large denomination of Moscow's copper money in the monetary circulation in Ukraine is given, as well as a true interpretation of certain stages of monetary reform in Muscovy.

So, summing up the above, we consider it absolutely necessary to change the ideological course in the study of the circulation of "Efimok with signs", focusing on the criminal facts of financial aggression in Muscovy at the planning stage of the reform. Studying the processes of circulation of coins, taking into account the main area in the territory of modern Ukraine, we see more Ukrainian-centric, as opposed to the ideologically interconnected works of the imperial and Soviet times, the leitmotif of which is contrary to historical reality.

The drawbacks in modern researches are revealed and recommendations for further studying of a theme are given.

Key words: Muscovy, Left Bank, money circulation, economic expansion, Efimok with signs, Alexei Romanov, antique counterfeits.

УДК 477.2(058.244.237)«18–19»

DOI: 10.31651/2413-8142-2018-20-70-74

Я. Платмір

аспірант кафедри історії України Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

УКРАЇНСЬКЕ СЕЛО НАДДНІПРЯНЩИНИ КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ. У ВІЗІІ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ: МІЖ ТРАДИЦІЄЮ І МОДЕРНОМ

Досліджено вузол складних проблем, пов'язаних із еволюцією українського селянства Наддніпрянщини, його місцем у зразках модернізаційних уявлень і способах мислення інтелігенції кінця XIX – початку (перших десятиліть) XX ст. Автор стверджує, що окремі аспекти напрацьованої тоді інтелектуальної продукції є затребуваними для розуміння сучасних суспільних процесів в Україні.

Ключові слова: візія, інтелігенція, селянство, село, Україна, Наддніпрянщина, модернізація.

Постановка проблеми. У XIX ст. в українському селі підросійської України (Наддніпрянщини) існував своєрідний аграрний лад. Він формувався протягом багатьох століть і відзначався щонайменше кількома характерними особливостями. Одна з них – етнокультурна самотність українського селянства. Загалом більшість сільських мешканців великого регіону, а в окремих його губерніях, повітах, власне селах і абсолютну більшість, становили українські (малоросійські) селяни. Вони вирізнялися способом життя, формами господарювання, манерами й узагалі культурою, до того ж відчутно відмінними

ментальними рисами, світоглядними цінностями, так і повсякденною поведінкою.

Водночас однією з головних ознак модерного суспільства, яке формувалося в Україні протягом XIX ст., було виникнення, становлення й далі зростаюча роль інтелігенції. До початку XX ст. інтелектуальне середовище зміцніло настільки, що «поступово виокремлювалося... як нова верства» [1, 16]. Лишається додати, що цей процес охоплював і сільську місцевість, де учителі, почасти лікарі (фельдшери), агрономи, ветеринари вже «оформлялися» в окремий прошарок населення. Разом із тим представники цих професій ще «не становили єдиної соціальної спільності... не відчували корпоративної єдності й власне потреби в цьому» [1, 16]. Ця обставина, на нашу думку, перешкождала їм стверджувати у своїх уявленнях стійке бачення тієї хліборобської людності, серед якої їм доводилося жити, працювати, комунікувати тощо. Так, безперечно, ці уявлення, певні рефлексії інсували (що може бути окремим предметом дослідження), але вони не мали настільки узагальненого характеру, щоб говорити про якісь стійкі образи, у тому числі образи етнічні та національні.

Тож, формулюючи проблему нашого дослідження, насамперед звертаємо увагу на інший різновид інтелігенції, який, знову ж таки, узагальнено можна назвати міським, урбанізованим, до певного ступеня відірваним від прямої причетності до сільського повсякдення. Саме ці інтелектуальні прошарки, зрозуміло, з притаманними їм освітою, науковими знаннями та «письменницьким хистом», покликані були творити нову візію українського села з усіма тими особливостями та тенденціями, які були характерними як для власне села (об'єкта), так і самої інтелігенції (суб'єкта), якими вони постали на рубежі XIX – XX ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Зазначимо, що інтерес до цієї проблематики в істориків, передусім українських дослідників, лишається підвищеним. Це зумовлено кількома обставинами. Насамперед тією унікальною роллю, яку судилося відіграти селянству в модерний період історії України. Вона насправді настільки значуща, що «селянський компонент» присутній фактично в усіх інтерпретаційних моделях більшості наукових шкіл.

З усього розмаїття того, що пропонує історіографія останнього десятиліття, звертаємо увагу на матеріали дискусії, яка відбулася в 2010 р. Вони опубліковані в популярному виданні «Україна Модерна» (№6) [2, 9–44]. Уважно опрацьовуючи погляди знаних науковців, А. Граціозі, Д. Бовуа, Ю. Присяжнюка, О. Михайлюка, А. Зярянюка та С. Токця, автор виокремив ті аспекти, які присвячені «стороннім» поглядам на селянство. Важливо розуміти, наскільки «інтелектуальними» вони були. Ця проблема, зокрема, до яких меж історик може в цьому разі розширювати соціально-правові горизонти, водночас кордони ідентичності тогочасної інтелігенції, лишається актуальною дотепер. Особливо цінними є міркування Д. Бовуа: «Найважливішу роль у пробудженні національної свідомості, безперечно, відігравала інтелігенція. Тільки інтелігенти були спроможні уявити подібні конструкції, «вигадати» націю, тобто всі мовні, історичні, соціологічні теорії, що надавали їй відповідну структуру» [2, 26]. Нам

лишається додати, що не лише у пробудженні національної свідомості – таку ж визначальну роль інтелігенція відіграла в загальному процесі модернізації українського села, принаймні щодо творення відповідної його візії.

Підвищений інтерес лишається також до колективної монографії С. Калінкіної, С. Корновенка, С. Маркової, Н. Романець [3]. Вона ніби підсумовує ті еволюційні та революційні процеси, які були притаманними українському селу Наддніпрянщини, суспільству загалом, у контексті яких формувався новий погляд на село. Бо й справді, перед тим, як стати «радянськими», «колгоспниками», селяни, їхні образи в уявленнях інтелектуалів пройшли дуже складу трансформацію.

Мета дослідження полягає в зусиллях, спрямованих на те, аби прояснити співвідношення традиційних і модерних меж у поглядах української інтелігенції на наддніпрянське село кінця XIX – початку (перших десятиліть) XX ст.

Виклад основного матеріалу. Його розпочнемо з короткого аналізу тих процесів, які відбувалися власне в самому українському (наддніпрянському) селі рубежу XIX – XX ст. Таке завдання зумовлене потребою краще уявити той «об'єкт» цікавості, який мав формуватися й «удосконалюватися» у візії тогочасних інтелектуалів.

Отож, як репрезентанти самобутнього аграрного ладу, про що сказано на початку нашої розвідки, українські селяни вимушено еволюціонували під впливом нових явищ. І хоча через недостатню історичну готовність до модернізації суспільства ці зміни на селі відбувалися виключно під зовнішнім тиском, у багатьох місцевостях та окремих сферах, треба визнати, вони були досить суттєвими. Уже давно дослідники звернули увагу на такі царини, як освіта, міграція, кооперація і, навіть, «фермеризація» [4, 30–32; 5; 6, 195–198; 7, 7–8]. Ще раніше вони почали з'ясовувати політико-правові та адміністративні чинники «селянської модернізації». Хоча, зрозуміло, і ситуативні, і системні заходи російської самодержавної влади ніколи не вичерпували, не могли підмінити всього розмаїття впливу соціального довкілля на трансформацію українського селянства. Щоправда, деякі її дії таки сприяли адаптації «норовливих малоросів» до реалій пореформеної доби.

На початку XX ст., зокрема під впливом революційних потрясінь, столипінської аграрної реформи, усіх суспільних процесів, що були спричинені глобалізацією світового порядку, активізацією політичного, громадського, наукового, освітнього життя, а ще більше викликами та труднощами, що їх довелося долати в роки Першої світової війни, модернізаційні ритми почали стрімкіше проникати в селянський світ. У таких, порівняно більш екстремальних умовах, у сільського простолюдю помітно поживавлювався інтерес до суспільно-важливих інформації, громадсько-політичного життя, навіть міжнародних справ. Це виявлялося в «передплаті деякими селянами газет, слідкування за перебігом бойових дій за допомогою карт» [8, 145].

Проте перебільшувати цей процес, тобто так звану «природну» модернізацію села, включно зі світом свідомості його мешканців, не варто. Серед іншого, у міркуваннях селян простежувалася майже цілковита

відсутність критичного ставлення до дійсності. Крім того, вони були дуже довірливими до різної інформації. А місто, яке надавало їм ту інформацію, як і раніше, не користувалося довірою: Ю. Присяжнюк зазначає, що навіть найбільш підприємливі селяни продовжували «уникати з ним контактів» [8, 86–87].

В окремих випадках, коли селянин попередньо вже був знайомий із новаціями, він не тільки легше їх сприймав, а й краще звикав до них, у перспективі був порівняно ліпше готовий до їхнього впровадження.

Зі свого боку, сам селянин поволі перетворювався на об'єкт модернізації. На думку А. Залярюка, саме капіталізм зробив фігуру «селянина» надзвичайно цікавою та поставив її в центрі проблематики модернізації [2, 42–43]. У системах поділу праці й простору, що базувалися на різниці між промисловою найманою і сільською сімейною працею, селянин був «слабшою», експлуатованою стороною.

Інтелігенти-сучасники по-різному висвітлювали модернізаційні процеси на селі. І їхній інтерес мав досить широкий спектр, так би мовити, «професійної допитливості» – від звичайної цікавості до глибокого емоційного та наукового осмислення. Не важко здогадатися, що перше було більше притаманне письменникам, митцям, громадським (політичним) діячам, а друге – власне науковцям. Хоча, потрібно наголосити, як сучасники, усі вони здебільшого переймалися загальною (статистичною) картиною, набагато менше її розвитком, змінами (динамікою).

Одним із «допитливих» сучасників був Володимир Винниченко, котрий у своєму творі «Біла машина» показав ставлення українського селянства до механізації так: «Гін на троє від села Цурупалок йде машина пана Скшембжховського. Тут уже чисте пекло. Попадеш сюди – і спочатку нічого не розумієш: стук, гряк, гвалт, якийсь рев, якийсь свист, чогось кричать, десь сміються, порох, полова, дим... Крізь туман, що стоїть навкруги, видно щось велике й червоне, чути, як сердито гуде і грюкоче воно. Тільки оговтавшись трохи, починаєш розуміти сю просту картину. Стоїть собі добросердна, ненажерлива звірюка, гуде, грюкотить, а люди пхають їй в пашу і не вспівають нагодувати її. З радісним ревом хапає вона сніп за снопом, трощить його залізними зубами своїми і знов голодно й жалібно реве та гуде. Не вспіють п'ятнадцятеро засмалених, запорошених, живих істот вигребти з-під неї, як треба знов пхати їй в пашу, бо сердито гуде вже і клаца порожнім барабаном. Не вспіють всунути снопа, як уже летить полова й солома, піднімається горою під соломотрясом. І п'ятнадцятеро прислужників, гукаючи, поспішаючи, одкидають, розмазують нашвидку піт по лиці, і знов підхоплюють з-під неї, і знов одкидають до хлопчиків. А сі теж не дримають: зачепивши купу волоком, тягнуть до великих, жовтих ожередів, на яких видно тільки брилі дядьків та довгі вила. Робота кипить» [9, 67].

Власне в чому виявлялося це ставлення? На нашу думку, в інтенсифікації звичної для селян фізичної праці. Ця інтенсифікація, своєю чергою, «підживлювалася» незвичністю, пов'язаною з невідомою раніше механікою. Звідси «зайвий» крик, «надмірний» сміх, біганина та загальна метушня. Чи змінював такий режим роботи самих людей? На цьому «першому етапі» знайомства, напевне, що ні, або надто мало, ззовні непомітно. Про це свідчив

епізод, що на нього В. Винниченко звернув першочергову увагу: «По шляхах і по межах подекуди суне поважно гарба зі снопами. На ній, задривши догори голову, лежить собі який-небудь засмалений, з білими плямами хлопець і хльоска іноді згори батіжком. Часом, підвівшись, він крикне ліниво «гей!», плюне через губу і знову розляжеться й тягне без краю пісню свою» [9, 67]. Як це нагадує «традиційних» чумаків у дорозі, що ще нібито недавно «безтурботно їздили Україною» [10, 25–30].

Однак ситуація вже дещо інша. В. Винниченко звертає увагу на відносини, які існують між економом і найнятими на роботу селянами. Він писав: «Молодий економ, пан Гудзінський, або, як звуть його селяни, Гудзик, ходить злий і темний, як хмара. Він то підійде до паровика, байдуже ніби подивиться на дорогу, що йде до села, то знов вертається назад, злий і похмурий.

Всі люди коло машини непримітно, але пильно слідкують за ним. Всі бачать, як гостреньке, засмалене личко його щоразу робиться гостріше, губи тоншають і вся невеличка постать іще більше зменшується. Він се знає, і се піднімає у його тупу, глуху ненависть до їх. Він знає, що їм усім до одного відомо, кого він виглядає так пильно і чого так виглядає...» [9, 67–68]. На цьому тлі дізнаємося й про таке: «Він виразно собі уявляє, як у суботу прийдуть «вони» за розчотом, а він нахилить голову на бік і, ніби жалкуючи дуже, сумно відповість їм «Біда, хлопці! Не прислав пан грошей, візьмете, мабуть, уже в ту суботу...». І хоча вони добре знають, що се правдива брехня, хоча знають, що він віддає їм їхні ж гроші за проценти, що навіть зараз у його в кишені є гроші, постоять, погмонять, почухаються і підуть собі з богом до другої суботи. Бо не їхня тут сила, а його, бо не він у їхніх руках, а вони у його. І знає він, що ненавидять вони його, що покірливість ся до часу, до години, знає, що погано буде йому, як і він попадеться, але від сього ще більша ненависть закипить до них» [9, 69].

Що тут нового? По-перше, селяни вже не «замкнені» у своїх господарствах, родинях, оселях. Вони активно комунікують між собою. У них виробляється спільне бачення тих нових реалій, які пов'язані з поживленням товарно-грошових відносин. І хоча ні про яку «класову свідомість» вести мову тут недоречно, саме колективістське начало формує в них відчуття солідарності та готовності до дій (поки що соціально пасивних). По-друге, усвідомлено чи ні, але твориться й, так би мовити, «психологія ширшого порядку». Незважаючи на те, що селяни очевидно й категорично протиставляють себе економу, виникає щось, що єднає і їх. Це світ грошей, можливість їх заробляти й втрачати, нерідко, як бачимо, шляхом шахрайства. В. Винниченко не сумнівається, що такий стан справ невичний. Адже разом із новими економічними відносинами формується і відповідна культура (субкультура). Долаючи великі труднощі «перехідного періоду», селяни вчать жити інакше.

Згадані труднощі ще помітні в усьому. В. Винниченко досить добре відобразив у своєму творі зразки еволюції мислення селян Наддніпрянщини початку ХХ ст. Так, на прикладі конфлікту одного з селян, Карпа, з економом на ґрунті спільного невдоволення робітників стосовно оплати праці, він звернув увагу на перемогу трударів. «... Та плювають я на нього хотів! – кричав Карпо. – Хай гроші віддасть за роботу! Що? Та я й на суді це саме скажу... Проценти

з нас дере за наші ж гроші, а ми мовчи?... Ого!.. У його нема грошей? Ну-ну!...» [9, 73]. І ця неповага помітна вже була не лише в репліках поза очі, а й у безпосередньому спілкуванні. Бо коли через провинку економа перевернувся віз зі снопами, то ображений юнак уже не став терпіти глузу й публічно заявив: «А що, я сам його буду піднімати? – вмить визвіряється парубок і люто пхає ногою сніп. – Та хай воно тобі сказиться!.. Сам шарпнув, перекинув, ще й лається!.. Гроші дай, он що!...» [9, 72].

З поданих вище цитат можна зробити попередні висновки, що соціально-економічна модернізація впливала не лише на виробничу культуру селян, а й еволюцію їхнього мислення. Воно помітно відставало від способу думання та поведінки більш підприємливих економів, посередників, лихварів, але в майбутньому могло давати таку ж само перспективу. Головним гальмом тут слугувало саме відчуття «вторинності», яке перешкоджало селянину уявляти відносини з урядником через призму максимально можливої користі.

Не залишився осторонь теми модернізації села і письменник Михайло Коцюбинський. У його творі «Fata Morgana» міститься дуже якісний сюжет про настрої сільських трудівників того періоду: «Коли Андрій Волик проходив повз головний будинок погорілої сахарні, зі стін руїни з галасом знялося вороння, а всередину з лускотом посипались тиньк та цегла. Хоч сахарня давно вже закинена, розсипалася і заросла травом, в порожніх будинках її раз у раз вчувався шум, немов гомін машин і робітників лишився на старому житлі... Андрій згадував колишнє. Яка-небудь шина, що блищала з трави, мов плазуча гадюка, або чавунне колесо, до половини загрузле в землю, викликали перед його очі картину шумливого життя фабрики, і він бачив себе коло вагонеток із цукром або біля апарата. Тоді він брав тридцять карбованців на місяць!.. – То були часи, пане добродію! – кавав він уголос до себе і гладив білого вуса...» [11, 123].

З наведеної цитати можна зробити висновки, що на прикладі А. Волика автор показував той інший бік українського селянства, який був пов'язаний із порівняно більш поглибленою модернізацією. Він не жалкує, радше навпаки – сумує за часами колишньої «сільської індустріалізації». Спогади про непогані заробітки свідчать, що в цей період життя потреба в коштах очевидно лише збільшується. У будь-якому разі тип селянина, якого у своєму творі показує М. Коцюбинський, уже позбавлений рис тієї патріархальщини, котру два покоління назад його діди сприймали як початок «епохи капіталізму» після Великої реформи 1861 р.

Ще одним сучасником, котрий не лишився осторонь селянського світу, був Марко Кропивницький. У своїй п'єсі «Старі сучки й молоді парості» він показав мораль людей в умовах зростання конкуренції на внутрішніх ринках, їхні зусилля, спрямовані на «модернізацію» господарства. Діалог між двома селянами («конкурентами») та розмова одного з них зі своєю дружиною яскраво про це свідчили: «Кирпа... Цілком Тимохвій Петрович був в моїх руках, парова вже зовсім була моя, а він немов з рук її у мене вихопив!... Три-чотири сотняги ще накинув би, і парова за півціни дісталася б мені, а тепер... Меланія Григорівна. Мені аж двічі снилося, що парова наша: над самісеньким ухом гуде та й

где... А раз димом у сні так обвіяло мене, що я ніби аж ковтула його, та так закашлялась, що й прокинулась...» [12].

Наведена вища цитата свідчить вже про конкуренцію на селі, збільшення можливостей до купівлі навіть парових машин – нового на той час засобу господарювання. Тобто спостерігаємо еволюцію не лише в фінансовому питанні, а й селянській свідомості, хоча подібні явища були ще настільки слабкими, що майже не позначалися на соціальних та політичних рефлексіях сільських мешканців Наддніпрянщини.

Висновки. Проведене дослідження засвідчує відчутні зміни в життєдіяльності українського селянства Наддніпрянщини кінця ХІХ – початку (перших десятиліть) ХХ ст. Однак вони достатньо поверхово впливали на манери соціального поведіння. Рецепція нового зазвичай відбувалася через призму старого, тобто традиційного, усталеного, притаманного аграрному суспільству. Особливо щодо усвідомленого сегменту людської мислення. Це, зокрема, простежувалося в ставленні до чиновників і власників. Персоніфікуючи відносини з ними, селяни не були спроможними піднятися до узагальнень ідеологічного та теоретичного масштабу. Водночас, у візії тогочасних інтелектуалів також перепліталися традиційні (романтично-реалістичні) погляди та нові (модерністські) підходи. Переважали перші. Проте саме в уявленнях тогочасної інтелігенції формувалися ті перші образи селянства, які згодом будуть покликані «обслуговувати» політичні проекти розуміння й творення модерного суспільства. Деякі з них не втратили суспільно-корисного значення дотепер.

Список використаної літератури та джерел:

1. Шамара С. О. Сільська інтелігенція Наддніпрянської України другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: соціально-психологічні та етнокультурні характеристики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 09.00.12. – «Українознавство» / С. О. Шамара; Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2008. – 20 с.
2. «Незручний клас» у модернізаційних проєктах: форум / А. Граціозі, Ю. Присяжнюк, Д. Бовуа, О. Михайлюк, С. Токць, А. Зарнюк // Україна Модерна. – 2010. – № 6 (17): Безмежне село... – С. 9–44.
3. Калінкіна С. А. «Великий перелом» на селі. Фінал селянської революції (1929–1933 рр.) / С. А. Калінкіна, С. В. Корновенко, С. В. Маркова, Н. Р. Романець. – Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2017. – 300 с.
4. Драч О. О. Характерні особливості учнівського контингенту народних шкіл Наддніпрянщини у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. / О. О. Драч // Український селянин. – Черкаси, 2003. – Вип. 7. – С. 30–32.
5. Бойко Я. В. Заселение Южной Украины. 1860–1890 гг. / Я. В. Бойко. – Черкасы: Сіяч, 1993. – 252 с.
6. Фареній І. А. Вплив просвітницької діяльності кооперації на соціальний та культурний розвиток українського селянства (початок ХХ століття) / І. А. Фареній // Український селянин. – Черкаси, 2001. – Вип. 3. – С. 195–198.
7. Нечитайло В. В. Становлення селянського господарства фермерського типу в Україні: історична ретроспектива і сучасний стан: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра іст. наук: спец. 07.00.01 – «Історія України» / В. В. Нечитайло; НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2006. – 453 арк.
8. Присяжнюк Ю. Українське селянство Наддніпрянської України: соціоментальна історія другої половини ХІХ – початку ХХ ст. / Ю. Присяжнюк. – Черкаси: «Вертикаль», вид. ПП Кандич С. Г., 2007. – 640 с.
9. Винниченко В. Краса і сила / В. Винниченко. – К.:

Дніпро, 1989. – 752 с.

10. Лазуренко В. Каравани українського степу // В. Лазуренко, Ю. Вовкотруб. – Черкаси: Ваш Дім, 2004. – 92 с.
11. Коцюбинський М. Повісті, оповідання (1897–1908) / М. Коцюбинський // Твори в семи томах. – Т. 2. – К.: Наук. думка, 1974. – 384 с.
12. Кропивницький М. Старі сучки й молоді парості / М. Кропивницький. / Фонд бібліотеки української літератури України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.2690>

References:

1. Shamara, S. (2008). The rural intelligentsia of the Naddnyprianschyna Ukraine of the second half of the 19th and the beginning of 20th century: socio-psychological and ethnocultural characteristics. *Extended abstract of candidate's thesis.* K., 20. (in Ukr.)
2. Graziosi, A., Prysiazhniuk, Yu., Bovua, D., Mykhailiuk O., Tokc' S., Zayarniuk A. (2010). «Nezruchnyi klas» u modernizaciinyh proektah: forum. *Ukraina Moderna*. 2010. 1 6(17): Bezmezne selo... S. 9-44 («Inconvenient class» in modernization projects: forum. *Modern Ukraine?* 6 (17): Boundless village..., 9-44. (in Ukr.)
3. Kalinkina, S., Kornovenko, S., Markova, S. & Romanets, N. (2017). «Great turnaround» in the village. The final of the Peasant revolution (1929-1933). Cherkasy: Cherkasy National university of Bohdan Khmelnytsky. 300. (in Ukr.)
4. Drach, O. (2003). Characteristic features of the pupil's contingent of the national schools of the Naddnyprianschyna in the second half of the 19th – beginning of 20th centuries. *Ukrainian Peasant*, 7, 30-32. (in Ukr.)
5. Boyko, Y. (1993). Settlement of Southern Ukraine. 1860-1890 years. Cherkasy. Siiach, 252. (in Russ.)
6. Farenii, I. (2001). Influence of educational activity of cooperation on social and cultural development of the Ukrainian peasantry (beginning of the twentieth century). *Ukrainian Peasant*, 3, 195-198. (in Ukr.)
7. Nechytailo, V. (2006). The formation of peasant farmer-type domestic economy in Ukraine: a historical retrospective and current condition. *Candidate's thesis*. Lviv. 453. (in Ukr.)
8. Prysiazhniuk, Yu. (2007). The Ukrainian peasantry of the Naddnyprianschyna Ukraine: the socio-mental history of the second half of the nineteenth and the beginning of twentieth centuries: monograph. Cherkasy: «Vertikal'». 640. (in Ukr.)
9. Vynnychenko, V. (1989). Beauty and strength. Author's preface by Ihor Dzeverin. Kyiv: Dnipro. 752. (in Ukr.)
10. Lazurenko, V. & Vovkotrub, Yu. (2004). Caravans of the Ukrainian steppe. Cherkasy: Vash Dim, 92. (in Ukr.)
11. Kotsiubyns'kyi, M. (1974). Novellas, narrations (1897-1908). Works in seven volumes, . 2. K.: Naukova Dumka. 384. (in Ukr.)
12. Kropyvnytskyi, M. Old boughs and young steams. Retrieved from Fund of library of Ukrainian literature of Ukraine. Web site: –HYPERLINK “<https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.2690>” – <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.2690>. (in Ukr.)

Y. Platmir

UKRAINIAN VILLAGE OF NADDNIPRIANSCHYNA IN THE END OF NINETEENTH – BEGINNING OF THE TWENTIETH CENTURY IN VISION OF INTELLIGENCE: BETWEEN TRADITION AND MODERN

Introduction. During the 19th century, in the Russian Ukraine (Naddnyprianschyna) there was a peculiar agrarian system. It has been formed during many centuries and has been affected by a t least several distinctive features. One of them is the ethnocultural identity of the local Ukrainian peasantry. At the same time, one of the main features of the nineteenth century was the emergence, incipience and growth of the role of the intelligentsia. Until the beginning of the twentieth century the intellectual environment has strengthened so much that is has been isolated in an individual stratum.

This process comprised the countryside. However, formulating the research problem, we first of all pay attention to another type of intelligentsia that can be called urban, urbanized, to a certain extent localized from rural everyday phenomenon. It is the intellectual stratum, of course, with its inherent education, scientific knowledge and «writer's skill», was called to create a new, modern vision of the Ukrainian village.

Purpose. *The purpose of the study is to clarify the correlation between traditional and modern frontiers in the views of the Ukrainian intelligentsia in the Naddniprovschyna village at the end of 19th – beginning (first decades) of the 20th century.*

Methods. *The methodological basis of the research is the toolkit of intellectual history, which is used to adopt the benefits of the socio-cultural approach to understanding the historical process.*

Results. *At the turn of the nineteenth and twentieth centuries the Ukrainian peasantry evolved from its traditional (agrarian) historical status to modern. Due to «lack of readiness» for modernization, these changes occurred mostly under external pressure. Nevertheless, in many locations and in certain areas, they were quite essential. This gave occasion to the historians to talk about the revolutionary character of changes in education, cooperation, migration and even market transformation (farmer). But, in our opinion, it is not worth overstate these processes, especially concerning the peasants consciousness.*

Within the «acquaintance» with market relations, the peasants fell into the sight of the of that time intelligentsia. Just capitalism «made» the peasant extremely interesting for modernization. The intelligentsia in different ways clarified the modernization process in the countryside. At the same time their interest was quite wide range – from ordinary curiosity to deep emotional and scientific reflection. It is not difficult to guess that the first was more characteristic of writers, artists, public (political) figures, and the second – to scientists. Although all intellectuals mostly concerned with the general (statistical) picture of the village, much less was its development, changes (dynamics).

Originality. *The scientific novelty of the research is to represent the views of contemporary public figures, writers and artists. Their analysis showed that socio-economic modernization influenced not only the peasants' productive culture, but also the evolution of his thought. It significantly lagged behind the way of thinking and behavior of more enterprising economy, not to mention the lender. The main obstacle there was the feeling of «secondarily», which prevented the peasant from imaging relations with governor through the prism of the maximum possible benefit.*

Conclusion. *In the representations of the intelligentsia the first images of the peasantry were formed, which would later be called to «serve» political projects of understanding and creation of a modern society. Some of them haven't lost their significance until now.*

Key words: *vision, intelligentsia, peasantry, village, Ukraine, Naddniprovschyna, modernization.*

УДК 930.2:477.4(058.244)«19–20»

DOI: 10.31651/2413-8142-2018-20-74-79

Ю. П. Присяжнюк

доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

УКРАЇНСЬКЕ СЕЛЯНСТВО В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ЗАВДАНЬ

Сучасні історичні наукові студії українського селянства потребують перманентного вдосконалення теоретико-методологічних підходів. Для комплексного виконання цих завдань автор статті пропонує активніше залучати нові оригінальні джерела,

оптимізувати модерні та постмодерні пізнавальні процедури, також використовувати можливості новітньої постгуманістики.

Ключові слова: *українське селянство, Наддніпрянщина, історіографія, методологія, постгуманістика, політичний чинник.*

Постановка проблеми. Протягом останніх десятиліть українські історики помітно розширили пізнавальні горизонти селянознавства. 2006 р. під егідою Інституту історії України НАН України завершилася робота над проектом, що тепер відомий як двотомні нариси «Історія українського селянства». У такий спосіб група істориків-аграрників узагальнила напрацювання попередніх півтора десятиліття (1991 – 2006). Проте вже наступного 2007 р. побачили світ монографії О. Михайлюка, Ю. Присяжнюка, А. Заярнюка. Важко сказати, настільки такий збіг у часі був логічним чи випадковим, але одночасна поява трьох наукових праць, які містили поглиблене дослідження однієї тематики й були виконані у схожих методологічних площинах соціокультурної, ментальної та соціальної історії, здавалося, на багато років «закрила» інтерес до цієї царини знань. Вийшло так, що вона його лише підсилила. Серед системних досліджень, які з'явилися згодом, варто назвати оригінальні монографії В. Шевченка («Земельний ринок України (1861 – 1917 рр.)», 2010), О. Приймака («Селянство Південної України: соціальна історія кінця XIX – початку XX століть», 2012), С. Калінкіної, С. Корновенка, С. Маркової, Н. Романець (««Великий перелом» на селі. Фінал селянської революції (1929 – 1933 рр.)», 2017). Поліметодологічні підходи, які автори використали в цих розвідках, їхні колеги-історики в інших публікаціях спонукають до пошуку певної оптимізації сучасних дослідницьких перспектив.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У хронологічному контексті дослідження виразно домінує перша третина XX століття. Інтерес до цього періоду зумовлений низкою обставин, серед яких за значенням столітній ювілей революційних подій 1917 – 1921 рр. далеко не на перших ролях. Цікавість радше підігріта процесами, які відбуваються в самій історіографії. Зокрема, допитливістю до розуміння складних і суперечливих соціальних потрясінь, котрі стали відомішими завдяки зростанню популярності концепції Віктора Данілова «Велика селянська революція 1902 – 1922 рр.» [1].

Загалом дискусії навколо проблем оптимізації селянознавчих досліджень тривають із XIX століття. З-поміж інших істориків до них у середині XX ст. долучився громадсько-політичний діяч, учасник Першої світової війни в складі УСС, автор перших підручників із української військової справи Василь Кучабський (1895 – 1971) [2]. У 1930-х рр. він, перебуваючи в еміграції, остаточно перейшов на ідеологічні позиції консерватизму, що дало йому змогу досить критично інтерпретувати й оцінювати події творення української соборної державності, у яких самому довелося брати участь. До речі, В. Кучабський був неодиноким у своїх оцінках, адже подібну позицію тоді зайняв старший його за віком відомий український журналіст, публіцист, громадсько-політичний діяч Осип Назарук (1883 – 1940) [3].